

DEVIL'S SWAMPS: THE FIELD OF TWO BELIEFS

Lucian BĂICEANU, M.A. Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: In the present work we propose a spectrum analyses from Cezar Petrescu's short story in which the Devil is the protagonist., also the relationships and opositions that are established between these two faiths wich are guiding character's consciousness (christianity and mahomedanism) and the puzzeling fantastic game guided by reincarnation and poltergeist. Devil's Swamps surrounding the castle and the satanic spectra that appear in the novel are highlighting the conflict between two beliefs: the one in Satan and another in God.

Keywords: reincarnation, poltergeist, devil, ghosts,utopia

Denis de Rougemont în volumul *Partea Diavolului* face următoarea afirmație: „Căzut dintru cele veșnice, Satana vrea infinitul. Căzut dintru ființă, dintru A Fi, el vrea să aibă, tinde spre A Avea. Însă problema nu va putea fi rezolvată niciodată. Căci pentru a avea și a poseda, ar trebui ca el să fie, și el nu mai este. Tot ceea ce anexează el, el însuși distruge”(Denis de Rougemont, 2006: 23). Sub acest paradox stă și diavolescul prezent în nuvela lui Cezar Petrescu *Aranca, știma lacurilor*, satanicul fiind surprins contradictoriu: pe de o parte, ca element ce dorește să cuprindă infinitul prin anexarea sub puterea sa a unui întreg spațiu maladiv, mlăștinos, impur, pe care îl transformă în personaj, într-un alter-ego, în învrăjbitor al răului ce acționează asupra ființei, pe de altă parte, ca *ființă*, prin posedare și prezență fantomatică, bântuind o întreagă generație (familia Kemény), care nu își poate găsi salvarea decât prin mântuire creștină. Atât ca spațiu abiotic, cât și ca prezență nelumească, Diavolul distruge, alterează, îmbolnăvește (prin febră, insomnie, delir, friguri), contradicția dintre cele două ipostaze stând tocmai sub semnul prezenței a două avataruri demonice diferite, care au, totuși, aceleași scopuri satanice: pervertirea și anularea umanului. Este necesară suprapunerea lor pentru accentuarea fantasticului sau e doar o eroare narativă ce duce la o supralicitare a fantasticului? Tindem să credem că răspunsul este undeva la mijloc: accentuează fantasticul și îl complică prin fațete demonice diferite, într-un joc opozitiv dintre două religii – *creștinism* și *mahomedanism*-, dar involuntar construiește și o eroare narativă, pentru că în această încercare de supralicitare a fantasticului, sunt introduse elemente din domenii diferite (de exemplu *reîncarnarea*, care este o doctrină populară în numeroase religii orientale precum hinduismul, budismul, jainismul și druzismul, nu are legătură cu cele două religii invocate în text - *creștinism* și *mahomedanism*-). În virtutea acestor aspecte, ne propunem o analiză a spectrului în care este prezent Diavolul în nuvela lui Cezar Petrescu *Aranca, știma lacurilor*, a relațiilor și opozițiilor ce se stabilesc între cele două religii care ghidează conștiința personajelor (*creștinism* și *mahomedanism*) și a jocului încâlcit al fantasticului ghidat de tema reîncarnării și cea a *poltergeist*-ului.

Urmărind firul narativ al nuvelei, prima formă de demonism prezentă în text este una atipică, care îmbină trei elemente nenaturale: *posedarea*, *poltergeist*-ul și *reîncarnarea*. În însemnarea avocatului dr. juridic Silvestru Hotăran, intitulată *Prescurtare*, regăsim rezumatul

întregii povești a castelului bântuit de pe domeniul Kemény. Primul aspect neobișnuit pe care îl sesizăm în istorisirea avocatului este boala „nelămurită” și fără tratament de care suferă contele Andor, și de care va suferi ulterior și Aranka, descrisă prin „febră, insomnie, delir”(Cezar Petrescu, 1973: 171) și asociată cu o inexplicabilă atracție către ocultism și demonism. Știm că pasiunea contelui Armin era vânătoarea, sunt prezentate o serie de animale omorâte de către acesta (lupi, vulpi), în urma activității practice răbindu-se și tot în urma ei găsindu-și și sfârșitul. Totodată, Aranka, invadată de boală va resimți chemarea vânătorii, practică moștenită de la bunic, omorând nu numai lupi și vulpi, ci chiar doi soldați. Constatăm, astfel, că boala „nelămurită” ia forma unei *posedări*¹, a unei atracții către Diavol, personajele „infectate” suferind mutații sub aspectul comportamentului, felului de a gândi și acționa, sfârșind tragic sau căzând pradă nebuniei.

Aflat sub influența „bolii”, contele Andor începe să adune informații despre un strămoș al familiei, cavalerul Ștefan Koloman Andrei Kemény (care a fost plecat cu oastea lui Frederic Barbarossa în a treia cruciadă), realizând o monografie a familiei Kemény și publicând două volume din *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény*. Obsesia pentru strămoșul său îi aduce contelui Andor noi informații despre istoricul neamului său: cavalerul ar fi căzut în captivitatea musulmanilor, unde, îndrăgostindu-se de nepoata sultanului Saladin, trece la mahomedanism și devine unul din comandanții oastei turcești care apără cetatea Zara, împotriva cruciadei a patra. Distingem astfel o pervertire a sângelui familiei Kemény prin momentul schimbării religiei creștine cu una păgână. Am putea privi acest moment ca pe un *blestem* ce afectează următoarele generații și din care nu există scăpare. Nebunia demonică ce îl îmbolnăvește pe Andor ne conduce către o a doua formă supranaturală prezentă în text: *poltergeist-ul*. Contele vede în fiecare seară „arătarea” cavalerului, care îi face un semn misterios și dispăre la cântecul cocoșilor. Andor omoară toți cocoșii, își cumpără cărți despre științele oculte, reîncarnare și spiritism, intră în “comunicație directă cu spiritul cavalerului”, aruncând pe foc manuscrisul părții a treia și ultima din *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény* și „refăcând-o după dictarea directă a spiritului, care acum îi e nedespărțit în castel”(Cezar Petrescu, 1973: 167), acțiunile sale fiind clar direcționate de o forță diavolească.

Nebunia contelui ne conduce către o a treia formă satanică: *reîncarnarea*. Andor crede că este spiritul reîncarnat al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény. Semnalăm cu această ocazie o eroare narativă despre care aminteam în incipitul lucrării noastre: în religia mahomedanistă nu identificăm credința în reîncarnare², mai mult, și religia creștină o

¹ „Demonii cei mai mici după rang din oastea lui Satan sunt cei numiți de inițiați Șerpi. La nivelul planului eteric, un astfel de Șarpe, are forma aproximativă a acestui animal, lung, fusiform, fără membre, cu doi ochi și limbă. Are o putere și o cunoaștere limitată, reține lucruri simple și este complet subordonat demonilor din ierarhiile superioare. Este trimis cel mai adesea să paraziteze corpul astral al oamenilor și să incite la certuri, batjocuri, umor grosolan, jigniri și bârfe. Următorul în grad este Scorpia, un demon care stăpânește câteva mii de Șerpi. Conform experților, omul posedat din cimitir care a fost exorcizat de Mântuitor era "ocupat" de o Scorpie, demonul divulgând natura sa de Legiune, când a fost întrebat de Hristos. Imediat deasupra Scorpiilor sunt Căpeteniile, iar peste ei sunt așa numiții Balauri, demoni străvechi care nu ascultă decât de Satan. Căpeteniile pot provoca cataclisme naturale de proporții și războaie mondiale, iar Balaurii, dacă sunt lăsați să se manifeste, sunt capabili să distrugă civilizații întregi sau chiar planete.” în articolul *Posedarea diavoleasca: când Satana preia frâiele*, pe site-ul descoperă.ro: <http://www.descopera.ro/cultura/6438991-posedarea-diavoleasca-cand-satana-preia-fraiele>

² Potrivit Wikipedia „Metempsihoza (grecescul *μετεμψύχωσις*) este un termen filosofic provenit din limba greacă. Acesta se referă la transmigrația sufletului, în special la reîncarnarea acestuia după moarte. Este o

respinge³, dar credem că Cezar Petrescu optează pentru inserarea ei în text în vederea supralicitării fantasticului și sporirii formelor pe care Diavolul le poate lua. Ideea pe care o prezentăm este susținută și de faptul că povestea familiei Kemény este, în continuare, și mai mult încâlcită, devenind chiar de domeniul fantasticului: „*August, același an*: Contele Andor descoperă printr-o metodă ocultă care îi aparține, că rămășițele pământești din oastea lui Soliman Magnificul care s-au înecat în mlaștinile din jurul castelului numite *Lacul turcilor*, au fost comandate de Hussein Ibuzolair, strănepot direct al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény turcit. Armata maghiară care i-a împins în mlaștini, înecându-i, luptase sub conducerea unui Kemény. Astfel căpitani din aceeași viță a familiei Kemény, se războieră fără să se cunoască, unul pentru apărarea creștinătății și altul pentru steagul verde, cu semiluna mahomedană”. Am notat întreg fragmentul pentru că aici găsim cheia problemei cărții și inserției diavolescului: blestemul familiei Kemény începe, așadar, mult înaintea devenirii cavalerului turc și renunțării la religia creștină, ci chiar în momentul în care cei doi căpitani, membri ai aceleiași familii, se războiesc șiucid în război sub egida unor credințe diferite. Trebuie mărturisit că iar este forțată ideea: rudenia dintre cei doi căpitani fiind greu de explicat și identificat, explicația cea mai facilă fiind doar faptul că ne aflăm într-o operă ce stă sub semnul fantasticului.

Obsesiei cunoașterii oculte îi este alăturată obsesia dragostei: contele Andor, aflat la vârsta de 51 de ani, se îndrăgostește de fata țaranului Gheorghe Porumbacu, Ana, pe care o cumpără pe o dotă de 200.000 coroane și o rentă viageră de 3.000 coroane anual. Identificăm în această secvență o altă formă prin care diavolescul își face simțită prezența: relația dintre un bătrân și o fată tânără și cumpărarea unei ființe sunt forme ale denaturării umanului și ale apropierea de Diavol. Încercările de evadare ale Anei cu ajutorul unor servitoare sporesc nebunia contelui Andor, culminând cu omorârea violentă a unei servitoare părtașă la încercarea soției sale de a trimite o scrisoare tatălui său. În cele din urmă, Ana naște o fetiță: Aranka Maria Ștefania, dar nu are ocazia să își crească fiica, sfârșind tragic, prin înecare, neștiindu-se dacă e vorba de sinucidere sau accident. Contele Andor apelează iar la practici sataniste, invocând spiritul soției. Fapta sa pare să aibă succes, în castel făcându-și apariția un nou *poltergeist*, „o vedenie albă, care cutreieră coridoarele” (Cezar Petrescu, 1973: 172), iar însuși contele este auzit deseori vorbind în bibliotecă cu spiritul contesei Ana. La fel cum s-a întâmplat și cu fantoma cavalerului, forma diavolescă de *poltergeist* este transformată în una superioară: *reîncarnarea*. Contele este de părere că fosta soție ar fi fost reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin, de care se îndrăgostise acum șapte sute de ani cavalerul Ștefan Koloman Andrei Kemény și pentru care se turcise. Astfel, identificăm o reîncarnare a unui fost cuplu în cel al conților Kemény, o repetare a istoriei, a unui ciclu al reîncarnărilor pământești, semn al unui blestem comun. Diavolul pare că urmărește și guvernează evoluția familiei Kemény din timpuri istorice îndepărtate, fiind prezent în forme

doctrină populară în numeroase religii orientale precum hinduismul, budismul, jainismul și druzismul, a cărei concept este reprezentat de faptul că un individ se incarnează dintr-un corp în altul, fie că acesta este de natură umană, animală sau vegetală.”

³ Biserica osândește cu vehemență teoria reîncarnării și pe cei care o acceptă: "Cei care cred în reîncarnare nu mai pot să creadă și în Înviere, în Hristos; sunt păgâni,eretici sau ateii și nu pot avea nici o împărtășire cu Hristos, cu Biserica, făcându-se de bunăvoie moștenitori ai iadului" Părintelui Simeon Adrian în articolul *Despre credința în reîncarnare*, pe site-ul <http://www.sfaturiortodoxe.ro/reincarnare.htm>

diferite și urmărind același scop: dezumanizarea și distrugerea. Căzut pradă nebuniei, contele Andor își găsește sfârșitul într-un sanatoriu din Budapesta.

Pentru că e vorba de un blestem, Diavolul își canalizează forțele și asupra contesei Aranka. În dezumanizarea fetei identificăm toate formele care i-au afectat pe strămoșii ei: omorârea unor animale la vânătoare, culminând cu omorârea a doi soldați, boala „nelămurită”, este bântuită de un *poltergeist* („vedenia albă de pe coridoare”), atracția față de mlaștinile din *Lacul morților* aducându-i sfârșitul: „ultima dată a fost văzută seara, înainte de apusul soarelui, cu barca” (Cezar Petrescu, 1973: 176). Ultima imagine a fetei amintește parcă de călătoria spre Infern pe râul Stix sau de poveștile japoneze, în care o fată conduce o barca cu care transportă spiritele spre Iad, fapt ce pune iar în evidență o supralicitare a fantasticului, o simbolică diversă, amestecată, poate ușor forțată, dar care se pliează adecvat, ca o piesă într-un puzzle. La rândul ei, va deveni stafie și va bântui castelul familiei Kemény.

Element extern, avocatul dr. juridic Silvestru Hotăran nu apare la întâmplare în poveste, el fiind norocosul ales de destin, sau ghinionistul ales de blestem, care să continue istoria. Întâmplarea face ca nu avocatul să rămână prada blestemului, ci însoțitorul lui, naratorul-personaj, pe care Cezar Petrescu alege să îl pună sub semnul anonimului, nenumindu-l. El este factorul perturbator care va anihila răul și care va anula blestemul familiei Kemény. Prezentat ca un tânăr glumeț, interesat de volumele scumpe ce se ascund în biblioteca castelului, amuzat de poveștile cu fantome și istoria familiei Kemény pe care i-o rezumă avocatul, eroul va rămâne singur și stăpân, peste noapte, al castelului. Este cazat în camera contesei Aranka, unde vede tabloul acesteia: „dintr-un portret mă priveau doi ochi verzi (...), nu sunt într-adevăr verzi, ci aurii și negri și viorii în același timp, schimbători, profunzi și hipnotici cum sunt ochii de leopard” (Cezar Petrescu, 1973: 196). Așadar, legătura dintre Aranka și erou este stabilită prin forța hipnotică a ochilor fetei. Element al viciului, al păcatului, dar și drog ce îi anulează conștiința, vinul devine licoarea care face posibilă realizarea unui contactul între erou și *poltergeist*. Începe să vorbească cu portretul, amenințându-l că nu îi este teamă, privește neconținut ochii fetei, simțind că parcă la rândul lor ochii aceia strălucitori îl privesc și ei, amenință portretul și îi citește dintr-o carte din bibliotecă, fragmentul ales fiind din Sfântul Augustin și vorbind despre „le lacs du diable” (Cezar Petrescu, 1973: 213), metaforă a păcatului, păcat în care el însuși se adâncește. Rămas în întunecimea camerei, după ce lumânarea se stinge, lovește portretul, dar observă că ochii „fosforici” sunt în altă parte a camerei și speriat pipăie tabloul, constatând doar prezența ramei: „rama era intactă și neclintită în perete, dar mâna n-a dat peste pânză – înlăuntrul ramei a pipăit numai peretele gol și aspru” (Cezar Petrescu, 1973: 215). Urmează apoi o nebunească goană după ochii ce luminau pretutindeni, goană ce îl conduce până în mlaștini și care îl supune unui proces de transformare, de sălbăticitare, de posedare: „Este contagioasă sălbăticitarea? Ceva din strămoșii lacuștri s-a deșteptat în mine? Nu știu; dar m-am trezit în goana nebunească, urlând și eu pe întrecutele, cu gușatul tâmp și nevolnic: - Uuu! Uuuu! Uuuu-uuu!” (Cezar Petrescu, 1973: 219). Fantasticul denaturează și mai mult povestea: trezit din starea de sălbăticitare, eroul este prezentat într-un alt cadru: îmbrăcat în costum de scafandru, face scufundări și este atacat de o caracatiță. Privind în ochi caracatița și implorând salvarea, constată că ochii animalului marin devin ochii avocatului: acesta îi spune că a fost internat într-un sanatoriu timp de două săptămâni, după ce a fost găsit leșinat în mlaștină. De asemenea, aflăm că în locul unde fusese găsit eroul a fost descoperit și cadavrul contesei

Aranka. Dintr-o dată, orice urmă de fantastic este anulată: prezența „gușatului tâmp”, ce părea, de asemenea, afectat de mania demonică, este justificată acum : el ar fi fost frate cu Tivadov Vago, ofițerul cu care socializa Aranka, și fiind gelos pe aceștia, posibil că a omorât-o pe fată.

Ion Bălu, în volumul *Cezar Petrescu*, în capitolul „Fantasticul interior”, consideră că „prozatorul și-a construit nuvela pe o credință populară: sufletul celui neîngropat creștinește nu-și găsește odihnă decât după îndeplinirea ritualului statornicit prin datini” (Ion Bălu, 1972:117). Susținem ideea criticului, completând-o cu faptul că, prin îndeplinirea ritului creștin nu se urmărește doar împăcarea sufletului spiritului neîngropat, dar se realizează și anularea blestemului, ștergerea păcatului originar și restabilirea cadrului natura–uman, Diavolul fiind înlăturat. Odată cu spiritul fetei, este luat și salvat din *Lacul morților* întreg cumulul de spirite îngropate acolo. Astfel, religia considerată păgână, *mahomedanism-ul*, este reînlocuită cu cea *creștină*, angelicul câștigând în fața satanicului.

Așa cum afirmam în incipit, satanismul din nuvela lui Cezar Petrescu este prezent și sub/în forma *spațiului*, zonă abiotică, mlăștinoasă, lipsită de stabilitatea terestrului material. Mircea Păduraru, în lucrarea *Reprezentarea Diavolului în imaginarul literar românesc*, consideră că „amănuntul că în centrul atenției este însăși construcția spațiului, e de natură să producă un fel de surpriză. Spațiul e diferit ca insularitate, cu legi proprii și pare că își integrează tot ce intră într-un fel sau altul în atingere cu el. Un astfel de mod de a pune problema prezintă o dilemă hermeneutică: *eroul* poate fi *protagonistul*, iar *scena* – spațiul *înmiasmat*. Pe de altă parte, cu egală îndreptățire, dacă nu chiar cu superioară legitimitate, *eroul* poate fi considerat însuși spațiul în care pășește personajul, locul blestemat; *scena* ar fi deci însăși conștiința protagonistului și, din această perspectivă, naratorul-protagonist devine cadru în care își face încercarea o lume elementară” (Mircea Păduraru, 2012: 211). Criticul analizează cu mare atenție această perspectivă a unui spațiu–personaj, afectat de influența Diavolului, care contaminează gândirea ființelor ce îl viețuiesc. Prima impresie a eroului surprinde tocmai influența maladivă a spațiului, lipsa vieții și a umanului: „Nu se mișca nimic. Totul era părăsit și deșert, cum n-ar mai fi locuit nimeni de o sută, de sute de ani” (Cezar Petrescu, 1973: 179). Boala „nelămurită” își poate găsi explicația tocmai în infectarea cu diabolicul spațiului în care personajele își desfășoară activitatea. Însuși „eroul” resimte chemarea spațiului diabolic: „Irezistibil, chemarea smârcurilor înmiresmate mă îndeamnă să cobor” (Cezar Petrescu, 1973: 198). Apariția celor trei forme de supranatural (*posedarea*, *poltergeist-ul* și *reîncarnarea*) își găsește acum o explicație mult mai favorabilă: într-un spațiu al Diavolului spiritele sunt captive, fără scăpare, iar procesele de apariție și manifestare pot fi oricât de diverse și spectaculoase, orice fiind posibil. Blestemul despre care vorbeam în prima parte, poate lua în această nouă abordare, o altă formă: *Lacul turcilor* reprezentând *loc blestemat* (unde a avut loc bătălia unde au fost înecate rămășițele unei oaste turcești: bătălia este aceeași despre care aminteam în prima parte a lucrării, dintre doi căpitani care erau de fapt rude, membri ai familiei Kemény). Astfel, concluzia salvării din/de blestem este similară cu cea din primul caz: îndeplinirea ritului creștin realizează îndepărtarea păcatului, spulberarea blestemului și sacralizează spațiul.

Pentru a concluziona și pentru a echilibra cele două viziuni expuse ne vom îndrepta atenția asupra unui aspect pe care nu l-am dezbătut până acum: titlul nuvelei – *Aranka*, *știma*

lacurilor. Postularea contesei Aranka sub titulatura unei creaturi populare (*Știma lacurilor*⁴), nu urmărește, credem, directa simbolistică a divinității acvatice invocate, ci una mult mai dezvoltată. Este adevărat că Aranka devine „stăpână” a *Lacului turcilor*, dar scopul ei nu este același cu cel al *Știmei lacurilor*: ea nu urmărește înecarea oamenilor pe care îi întâlnește, ci dorește să-i fie descoperit corpul îngropat în mlaștină. De asemenea, apariția *poltergeist-ului* este, după cum am mai discutat, cauzat de blestemul ce urmărește familia Kemény și din care nu se poate scăpa decât prin rit creștin. Aranka este atât o apariție fantomatică, cât și o creație a spațiului demonic în care își desfășoară activitatea. Mlaștinile Diavolului ce înconjoară castelul și spectrele satanice ce apar în nuvelă pun în paralel două religii – *creștinism* și *mahomedanism*-, dar iradiază, de fapt, conflictul dintre două credințe: cea în Satana și cea în Divinitate (indiferent de numele său: Dumnezeu sau Allah).

Bibliografie

Volume

Cezar Petrescu, *Aranca, știma lacurilor*, postfață și bibliografie de Ion Maxim, Editura Minerva, București, 1973.

Mircea Păduraru, *Reprezentarea Diavolului în imaginarul literar românesc*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.

Denis de Rougemont, *Partea Diavolului*, tradus de Mircea Ivănescu, Editura Humanitas, 2006.

Ion Bălu, *Cezar Petrescu*, în capitolul „Fantasticul interior”, Editura, Albatros, 1972.

Surse internet

<http://www.descopera.ro/cultura/6438991-posedarea-diavoleasca-cand-satana-preia-fraiele>

<http://traditiidinromania.ro/legende/stima-apelor.html>

<http://www.sfaturiortodoxe.ro/reincarnare.htm>

<http://ro.wikipedia.org/wiki/Metempsihoz%C4%83>

⁴ „Cunoscută sub diverse denumiri: Stima Apelor, Femeia Garlei, Valva Apei etc., aceasta este o divinitate autohtonă a apelor dulci, o replică românească a zeitelor naiade de la Greci. Stima Apelor este o reprezentare mitică feminină, stăpână a apelor, care se face văzută și simțită pe timp de noapte. Ea este o femeie albă și rece, stă în apă și are piepții așa de mari că îi dă pe spate. Ca statură, este înaltă și îmbrăcată în alb. Ea apare și ca sirenă (jumătate pește și jumătate om), poate fi femeie, dar și bărbat. Când iese la suprafața apei, pe vreme rea și în nopțile cu lună, se scutură, umblă pe uliță ca un nor, se scaldă. Dacă-i dai pace, nu zice la nimeni nimic, dar de nu, te muțește, te slutește. Umblă până la miezul nopții, când încep cocoșii a cânta. Ea trage pe om la înec zicând: *Ceasul a sosit,/Omu' n-a venit!*”, citat din articolul *Știma apelor*, de pe site-ul <http://traditiidinromania.ro/legende/stima-apelor.html>